

УДК 329.8 (477) "18/39"

**ДЕРЖАВОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ
РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ****М. Б. Міщук**

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57;
тел. +380(342) 69-41-10; e-mail: marjana010980@rambler.ru*

Стаття присвячена дослідженню УРП-УСРП, однієї із найвпливовіших політичних сил в суспільно-політичному житті Західної України в умовах боротьби українського населення за суверенітет і незалежність впродовж 1918-1939 рр. Показано, що радикальні сили робили політичне життя в регіоні більш активним та постійно боролися ж творення незалежної України.

Ключові слова: *партія, політичне життя, радикальні сили.*

Члени Української радикальної партії (Української соціалістично-радикальної партії після 1926 р.) не лише проголошували програмні за-сади, але й цілеспрямовано працювали в напрямку їх реалізації. Вихо-дячи з вище зазначеного цілком зрозумілим та безсумнівним стає факт активної участі діячів партії у суспільних процесах, зумовлених розпа-дом Австро-Угорської імперії.

Визначальний вплив на діяльність радикалів, як зрештою й інших політичних сил, мала загальна політична ситуація, що склалася на за-хідноукраїнських землях в зазначений період. Проголошення незалеж-ної польської держави викликало загрозу захоплення нею території Схі-дної Галичини. За таких умов 18 жовтня 1948р. Українська парламен-тська репрезентація скликала у Львові Українську Конституанту (Уста-новчі збори), які проголосили себе УНРадою з повноваженнями парла-менту. До неї увійшли 33 українські послы до австрійського парламенту, 34 депутати до Галицького та 16 – до Буковинського крайових сеймів і по три представники від національно-демократичної, радикальної, соці-ал-демократичної та Християнсько-суспільної партій. А вже 19 жовтня делегати Галичини та Буковини на українських національних зборах проголосили утворення Української держави на західноукраїнських зе-млях Австро-Угорщини [17, 19].

В УНРаді за чисельністю представництва радикали посідали друге місце [27, 194]. Відомі партійні лідери Л.Бачинський та К.Трильо-вський стали членами ексекутивної делегації УНРади у Відні (уконсти-туювалась 25 жовтня 1918 року). Заступником К. Левицького, голови Галицької делегації, було обрано І. Макуха [19, 1], а відомий галицький радикал Д. Вітовський, який очолював Центральний військовий комітет (далі – ЦВК), виступив організатором і керівником Листопадового зри-ву [60, 3]. Він організував військово-технічну сторону перевороту і ще

до формального рішення УНРади розіслав доручення до повітових комітетів найсильнішої тоді в Галичині національно-демократичної партії (будучи при цьому ідейно стійким радикалом) негайно, 1-го листопада перебрати владу в свої руки. Як бачимо, полковник Д. Вітовський “розумів добре, що військо – це понадпартійна організація, бо воно репрезентує націю. Тому ніколи не діяв, ані не промовляв з партійного становища” [57, 32]. Неабияка відвага Команданта ЦВК проявилась і в рішучій заяві: “Якщо цієї ночі ми не візьмемо Львів, то завтра його візьмуть поляки!” [4, 29]. І вже о 7 годині ранку 1 листопада Д. Вітовський, як згадує К. Левицький, “зголосив мені, як тодішньому голові делегації УНРади у Львові, що наші війська зайняли вже Львів і обсадили всі державні установи без пролиття крові і взагалі без жертв” [28, 136]. Крім того, полковник Вітовський одразу ж надіслав телеграму до Києва, у якій заявив: “Зайнятий українськими військами Львів посилає поклін Києву, столиці Соборної України” [12, 69].

Дмитро Вітовський, як стверджував С. Ріпецький, “блискуче виконав завдання” та “вповні виправдав високе довір’я нашого політичного проводу до його особи” [48, 28]. Однак, були допущені і помилки: Військовому Комітету не вдалося не допустити польського виступу та ліквідувати його в зародку, адже Д. Вітовський заявляв про те, що “ми перейняли владу не на те, щоб зачинати війну... Ми війни не хочемо. Нашим завданням є завести і держати лад” [5, 4].

Перехід влади до національно-державницьких сил відбувався організовано, і діячі УРП активно включилися в цей процес. Зокрема, в місті Станіславі посаду комісара передано послові Л. Бакинському; І. Макуха призначено повітовим комісаром Тлумаччини, а І. Блажкевич, згідно із волею організованих залуквян, від імені УНРади перебрала владу в Галиччі [40, 2].

З перемогою національно-демократичної революції і утворенням ЗУНР провідні політичні сили краю зосередили увагу, головним чином, на розбудові західноукраїнської державності, а організаційно-партійна діяльність спочатку відійшла на другий план [24, 100].

Найвищим виконавчим і розпорядчим органом державної влади на західноукраїнських землях став Державний Секретаріат, створений УНРадою 9 листопада 1918 р. Відомості про складання присяги членами цього уряду подає Лев Ганкевич: “Перший склав присягу доктор К. Левицький, а вже за ним інші секретарі-міністри. Чи всі вони без винятку були приявні – трудно мені вже пригадати собі. Знаю, що був полковник Дмитро Вітовський – військо” [7, 10]. Членом Секретаріату було обрано ще одного діяча УРП – І. Макуха (очолив секретаріат громадських робіт), який у своїх спогадах відзначив, що радикали в цьому уряді “щодо консолідації в ім’я українського державного будівництва дали з себе все, що було можна дати” [31, 232].

13 листопада УНРада Тимчасовим Основним Законом визначила назву нової держави – Західно-Українська Народна Республіка: “Держава, проголошена на підставі права самоозначення народів Українською

Національною Радою у Львові дня 16 жовтня 1918 року, обнимаюча весь простір бувшої австро-угорської монархії, заселений переважно Українцями, має назву Західно-Українська Народна Республіка” [13, 3]. Того ж таки дня, Державний секретар військових справ полковник Д. Вітовський оголосив указ про мобілізацію, усвідомлюючи, що важливою, якщо не основною, гарантією суверенітету держави є наявність міцних збройних сил. 31-річний Вітовський був переконаним прибічником бойового вишколу молоді, який вважав неодмінно умовою боротьби за державні права [26, 87]. Ця думка знайшла своє підтвердження й на сторінках радикального часопису «Народ», де зазначалось: “Як у нас буде своя карна армія, то ми зможемо збудувати свою молоду державу та оборонити її на вні від ворогів і в нутрі від безпорядків та заколоту, що можуть знищити кожду, навіть найсильнішу державу” [16, 1]. Необхідність створення регулярної армії обумовлювалась ще й збройним конфліктом з Польщею.

Територію держави розпорядженням Державного секретаріату військових справ у середині листопада 1918 р. було розподілено на три військові області (“Львів”, “Станіславів”, “Тернопіль”) і 12 військових округів. За півтора місяці вдалось створити стотисячну Українську Галицьку Армію (далі – УГА), а “маленький приклад Галичини, що її армія оперта якраз на загальній мобілізації”, мав вселити надію українцям з Наддніпрянщини в перемогу і послужити доказом “як населенні на незайнятій області далеко не гриміліонове, бореться успішно проти двадцять мільонів поляків і спинює більшовицький напір” [22, 1]. У новоутвореній УГА панував дух української соборності, культивувалась ідея з’єднання ЗУНР та УНР, прихильником якої виступав Д. Вітовський, адже він мріяв про створення єдиної армії (з ініціативи Д. Вітовського 3 грудня 1918 р. делегація ЗУНР підписала угоду про військовий союз із Українською Народною Республікою (далі – УНР) відповідно до якої із Наддніпрянщини одержано велику кількість зброї, амуніції, прибула група старшин і генералів, в їх числі зокрема М.Омелянович-Павленко) [8, 3].

Не менш важливе значення у державотворчих процесах досліджуваного періоду відіграв закон «Про адміністрацію ЗУНР», прийнятий 16 листопада 1918 р., відповідно до якого продовжувало діяти попереднє австрійське законодавство, при умові, що воно не суперечило інтересам і цілям держави. “Ця постанова була конечна, – писав М. Стахів, – якщо ЗУНР бажала бути державою з правлінням права. Видати нові закони у короткім часі було неможливо... мусіли тимчасово залишатися старі...” [58, 115].

Вагомим досягненням політичних сил краю, у тому числі й УРП, стала участь в об’єднавчому процесі ЗУНР з Наддніпрянською Україною. 3 січня 1919 р. на першій сесії УНРади, предметом обговорення якої стала справа об’єднання ЗУНР та УНР, Л. Бачинський був обраний заступником президента Є. Петрушевича. Таким чином, він, голова УНР, взяв на себе і свою партію співвідповідальність за діяльність орга-

нів влади [54, 11]. Л. Бачинський спільно з націонал-демократом С. Голубовичем, зважаючи на особливості розвитку західноукраїнських земель та Наддніпрянської України, на відміну від представника соціал-демократів С. Вітика (виступав за негайне проведення злуки без будь-яких обмежень), відстоювали думку про доцільність поступового об'єднання із застереженням адміністративно-територіальної автономії для західноукраїнських земель [23, 142]. Саме цей варіант було покладено в основу “Ухвали УНРади з дня 3 січня 1919 р. про злуку ЗУНР з УНР”, що викликала велике всенародне піднесення. З цього приводу діяч УРП П. Шекерик-Доників згадував: “З усіх грудей, вирвалося: “Нехай живе тільки одна УНР”, поплив народний гімн: “Вже воскресла Україна”, заволоділо всіма велике захоплення. Щасливий був, хто бачив і пережив цей момент” [1, 60]. Спеціальним універсалом “Ухвалу” привітав й Державний секретар військових справ Д. Вітовський, зазначивши, що “після чотирьох із половиною років, муки, ридання й жалоби сповнилась народна воля, ... вчора упав кордон між українськими землями й від вчора ми всі вже громадяни Великої народної республіки. Ще хвиля кривавого зусилля – і слово станеться ділом!” [64, 3].

Представницьку делегацію, направлену до Києва для юридичного оформлення злуки УНР та ЗУНР, очолив Л. Бачинський (до її складу окрім нього увійшли й інші діячі радикальної партії: Д. Вітовський, В. Стефанік, П. Шекерик-Доників), який 22 січня 1919 р. на Софіївській площі під час урочистого проголошення злуки виголосив порому: “...Ми, український нарід, західно-українських земель, будучи одною кров'ю, одним серцем і одною думкою з усім народом УНРеспубліки, власною нашою волею хочемо і бажаємо обнови́ти національно-державну єдність нашого народу, що існувала за Володимира Великого та Ярослава Мудрого і до якої стреміли наші великі гетьмани Богдан Хмельницький, Петро Дорошенко та Іван Мазепа. Від сьогодні Західна Україна злучиться з Великою Україною в одно нероздільне тіло, соборну та суверенну державу” [3, 2].

Наступного дня на відкритті Трудового Конгресу Д. Бачинський звернувся до присутніх: “До вас прилучаються край бідний, покривджений війною, що голод зазирає народові у вічі, але зате можу вас запевнити, що до Вас переходить таке селянство, яке буде великим скарбом для України. Нема такої ворожої сили, перед якою одступили б галицькі і буковинські полки” [43, 5].

До повного об'єднання, зважаючи на військовий стан, не дійшло, однак українці добре усвідомлювали неминучість і необхідність подальшого продовження цього процесу, бо “як би то не було, то все-таки Наддніпрянщина становить невичерпний шпіхлір, якого і більшовики не вичерпають, а який для економічно майже неіснуючої Галичини конечний, як Галичина конечна своєю моральною силою для Наддніпрянщини. Належить проте ці два чиники економічний інтерес Галичини і моральний інтерес Наддніпрянщини зробити мостом зєдиненю” [32, 2-3].

Серед законів, що стосувалися організації державної влади, ухвалених на січневій сесії УНРади, чи не найвагоміше значення відіграв закон з дня 4 січня 1919 р. про Виділ УНРади (найвищої постійно діючої влади в державі), члени якого (у тому числі представники УРН Л. Бачинський, Г. Дувірак, А. Шмігельський) отримали, таким чином, можливість призначати керівників вищих державних органів, приймати закони та брати участь в затвердженні складу уряду, що й було зроблено 4 лютого 1919 р. Новий уряд республіки очолив Є. Голубович. Як відзначав М. Лозинський, “політично сей кабінет треба схарактеризувати як коаліцію національних демократів і радикалів при співучасті фахівців” [30, с.64]. До новообраного Державного Секретаріату було обрано Д. Вітовського, який став Державним секретарем військових справ, а Державний секретарем внутрішніх справ було призначено І. Макуха.

Державний секретаріат військових справ Д. Вітовський очолював до 13 лютого 1919 р., відзначившись неабияким талантом при виконанні поставлених на нього завдань. Щодо Державного Секретаріату внутрішніх справ, то з ініціативи його керівника І. Макуха було проведено ряд заходів, спрямованих на поліпшення та забезпечення безпеки життя населення краю, дотримання повітовими комісарами та громадськими радами належного виконання своїх обов’язків. Так, зокрема, було створено «Харчевий Уряд», головним завданням якого став “надзір над державними харчевими інституціями та придбання для війська і цивільного населення конечних для життя середників”, а також “Державну Раду здоровлячи” [51, 1]. І. Макух одразу ж розпочав активи у кампанію по боротьбі з корупцією та хабарництвом, які стали “однією з найгірших воєнних суспільних недуг” [31, 249]. Вже 22 квітня 1919 р. він видав розпорядження стосовно “поборювання хабарництва”, відповідно до якого “за проступок хабарництва каратиме повітова політична власть грошевою карою до 10 000 гривень, або арештом до трьох місяців, а коли хабарник послугується при поповненню вчинку погрозами чи насильством або коли поповнює хабарництво поворотом, грошевою карою до 20 000 гривень або арештом до шести місяців” [49, 63]. Було призначень окремого Державного ревізора з широкими повноваженнями – М. Воробця, який проводив ревізії в Бучачі, Долині та в інших містах.

На з’їзді УРП 1919 р. його делегати висунули вимогу до Державного Секретаріату провести збори до УНРади. У свою чергу, І. Макух представив план діяльності Державного Секретаріату на найближчий період, що зводився в основних положеннях до наступного: оборона держави від московських більшовиків та поляків, зміцнення республіканського ладу та проведення аграрної реформи.

Чіткий план подальшої роботи УНРади було представлено на її засіданні 25 березня 1919 р. головою УРП Л. Бачинським, який заявив: “Находимось поміж молотом і кувалом. Антанта не здобула собі в нас довір’я. Більшовики виступають проти самостійності нашої Республіки... Ми повинні опертися на власні сили і творити коаліційний секретаріат, котрий звернувся би о поміч і попертя до суспільності і вказав би ті

далекосяглі суспільні реформи, які старатиметься перевести” [52, 31]. Вже 15 квітня 1919 р. Національною Радою було прийнято закон про вибори до однопалатного сейму Західної області Української Народної Республіки (далі – ЗОУНР). В. Лисий вказав на окремі недоліки закону, які ввійшли до нього з причин, незалежних від УРН (визначення національних мандатів без врахування національного кадастру; позбавлення активного виборчого права військових), але в той же час він не відкинув й позитивних моментів: “Засади демократії не пофалшовані в сім законі. Право рівного, безпосереднього, таємного і пропорційного голосу мають всі громадяни держави, чоловіки і жінки, яким виповнилось 20 років” [29, 3]. І хоча, відповідно до закону, вибори до сейму мали відбутися в червні 1919 р., однак через польсько-українську війну, цього не було зроблено.

Більше того, у ніч з 16 на 17 липня 1919 р. 50-тисячна українська армія та уряд ЗОУНР відступили за Збруч, а польські війська захопили всю Галичину. Всупереч міжнародним домовленостям (постановою від 25 серпня 1919 р. Антанта дозволила Польщі лише тимчасово окупувати цю територію українських земель), польські урядові кола розгорнули широкомасштабну політику, спрямовану на остаточне утвердження свого панування й нищення українського національно-визвольного руху.

За таких складних умов першочерговим завданням української громадськості стала боротьба за відновлення незалежності власної держави. А тому, незважаючи на окремі ідеологічні розходження, найбільші за впливом політичні партії краю, у тому числі й радикальне, досягли компромісу. Члени УРП приймали активну участь в проведенні міжпартійних з’їздів (від червня 1921 до січня 1922 р. організовано три таких зібрання) та діяльності Української Міжпартійної Ради, яка стала координаційним органом, що мав на меті узгодження та активізацію легальних методів боротьби проти методів боротьби проти польського режиму. Л. Бачинський відзначав про те, що “Міжпартійна Рада се також вчасти твір УРП, бо вона стала на тім становити, що треба всім одним фронтом стати проти зовнішньої небезпеки” [14, 3]. Власне її діяльність в поєднанні із дипломатичними заходами мала вплинути на світову громадськість таким чином, щоб, уряди Антанти визнали державну незалежність Галицької Республіки. “Для підтримки тої акції на міжнародній арені політичний провід у Східній Галичині, – як згадував І. Макух, – наказував рішучу негативну поставу українців до будь-яких суверенних актів польської держави на цій території, щоб не давати польській дипломатії козира в руки, що українське населення вже визнає «польську суверенність»” [31, 277].

Дотримуючись цих переконань, переважна більшість українців відмовилась від участі в переписі населення.

Негативну позицію основна маса населення краю зайняла і по відношенню до парламентських виборів, які мали відбутися 5 та 12 листопада 1922 р. [67, 98]. Представники УРП Л. Бачинський та І. Макух хоча спершу й виступали за участь українців у виборах, однак погодились з

думкою більшості членів Міжпартійної Ради. І вже 27 серпня 1922 р. на її засіданні рішення уряду ЗУНР про бойкот виборів було підтримане УНТП, УСДП, УХСП та УРП. Активну кампанію в цьому напрямі радикали проводили й на місцевому рівні: 17 вересня 1922 р. І. Макух з метою підтримки акції бойкоту виборів скликав в читальні «Просвіти» в Глумачі віче за участі 300 осіб. Подібні віча відбувались і в інших місцевостях краю. Бойкот виборів у Галичині засвідчив рішучість громадськості краю боротися проти польської окупації: “У Східній Галичині вислід виборів виявив непохитну волю подавляючої більшості населення тієї землі рішати самому про свою судьбу у своїй хаті” до того ж, “наше селянство зложило іспит своєї політичної зрілості. В ту хвилину воно зрозуміло, що воно є членом великої пробудженої нації, якої судьба не вирішується по кутах на комірнім і на чужих рахунках” [10, 1].

Така політика українців на меті мала одне – досягнення незалежності української держави й допущення остаточного поневолення України Польщею.

Однак, не зважаючи на всі ці заходи, 15 березня 1923 р. Рада послів Франції, Італії, та Японії прийняла рішення про передачу Польщі Галичини за умови надання їй територіальної автономії. Оцінюючи цей акт з правової точки зору, діячі радикальної партії відмітили: “14 березня 1923 р. сталося те, що частина західно-українських земель перестала остаточо бути предметом права, а стала знову предметом, яким розпоряджаються” [59, 2].

Радикали відмежувалися від політики закордонного уряду Є. Петрушевича і виступили ініціаторами творення нового міжпартійного блоку. Однак, їм цього зробити не вдалося через переважання в керівництві УНТП до грудня 1923 р. прихильників автономістичної концепції та перехід УСДП на комуністичні позиції (з’їзд 18 березня 1923 р.).

17 лютого 1924 р. у Станіславі проходив окружний міжпартійний з’їзд за участю представників УРП, незалежної групи УНТП та політичного угруповання «Заграва». Усі делегати з’їзду висловились за необхідність тактичного об’єднання українських політичних партій, що стоять на державницькій становищі та створення Верховної політичної Ради [38, 9]. До часу створення загальнокрайової Верховної Ради з’їзд обрав Окружну політичну раду, яку очолив радикал Л. Бачинський. Впродовж березня 1924 р. міжпартійні з’їзди проходили також у Львові, Перемишлі, Раві Руській.

Прихід незалежної групи до керівництва УНТП відкрив шлях до міжпартійної консолідації на основі спільної для партій державницької орієнтації. Мета – здобуття незалежної соборної української держави.

Однак в окремих питаннях, зокрема, в ставленні до радянської України, політичні партії зайняли різко протилежні позиції. Якщо у середовищі УНТП можна було спостерігати поширення радянофільських настроїв (значною мірою завдяки політиці, то діячі УРП проводили чітку антирадянську лінію, різко негативно оцінювали політику більшовиків на Наддніпрянщині).

На з'їзді УРП 6 квітня 1924 р. у дискусії між прихильниками співпраці із партіями державницької орієнтації, з одного боку (Л. Бачинський, О. Навроцький, О. Когут) та прихильниками творення суто соціалістичного фронту українських політичних партій (О. Павлів, М. Рогуцький, П. Лисий), з іншого, перемогу здобули перші, оскільки було вирішено продовжити переговори з представниками тих українських політичних партій, які не перебувають на державницькому становищі. Крім того, після цього з'їзду у середовищі партії намітились два провідні напрямки: радикально-націоналістичний (на чолі із Л. Бачинським, Й. Навроцьким) та радикально-соціалістичний (О. Павлів, М. Рогуцький, В. Лисий).

6 липня 1924 р. відбулася нарада представників політичних партій Західної України: УРП, УНТП, Української партії національної роботи, УПСР, ХСП та Українського Соціалістичного Об'єднання «Селянський Союз». Її підсумком стала спільна заява «Про політичне становище краю», у якій представники партій Л. Бакинський, С. Голубович, С. Підгірський, С. Жук, О. Барвінський та М. Чучмай, відповідно від імені українського народу в першому пункті заяви підкреслили: “Український народ непохитно обстоює своє природне право до незалежного державного життя” та засудили намагання польської влади односторонньо розв'язати українське питання як внутрішньо-державне” [25, 386]. В прийнятій заяві учасники наради, засудивши насильницьке приєднання західноукраїнських земель до Польщі, закликали “дорогою свободного плебісциту” реалізувати право на самовизначення.

На жаль, загального політичного консенсусу партій національно-державницької орієнтації не вдалось досягти, а тому об'єднавчі процеси відбувались тільки в рамках окремих ідейно-політичних течій. Радикали зосередили свою увагу, головним чином, на спробі об'єднання лівих державницьких сил. Адже на XXVIII з'їзді УРП як неможливу було відзначено політичну співпрацю із “буржуазними” українськими партіями [15, 2].

Делегати з'їзду конкретизували також позицію УРП стосовно СРСР. Ще у 1919 р., остаточно визначившись зі своїми політичним переконанням – побудова соборної Українська республіки, радикали, були переконані в тому, що більшовики нічого доброго українцям не принесуть, адже “за весь час нашої визвольної боротьби не знайшлося серед російського громадянства ні одної визначної політичної групи, яка признала би Україні право на самостійність. Не можемо цього сподіватися і від сего політичного новотвору (большевиків), зліпленого з усіх політичних відтінків Москви від правих есерів до монархістів включно” [37, 3]. Утворення Української соціалістичної радянської республіки члени УРП розцінювали як форму московської окупації, проголосивши платформу так званого антирадянського соборництва. Тепер же політика радикалів в зазначеному напрямку виглядала наступним чином: “Формальну самостійність укр. республіки скасовано у 1922 р. ... в цій державноправно обкровоєній укр. Республіці не мають власти укр. селяни і ро-

бітники, а панує там всевладно й неподільно при допомозі терору моск. большевицька партія, котра насильством і корупцією переводить явні вибори до фіктивних рад, відобравши вже в конституції укр. селянству належний йому вплив на державу, рахуючи 5 голосів селянських за 1 робітничий; немає ні свободи слова, ні преси, ні свободи політичних, професійних, ні культурних організацій...” [61, 352-352].

Однозначно негативно було оцінено й політику польських властей стосовно населення західноукраїнських земель. З огляду на це, Міністерство внутрішніх справ Польщі у своїх звітах відносило УРП до партій національно-самостійницької орієнтації.

Оскільки націонал-демократи переживали кризу в своєму таборі, радикали активізували свою діяльність серед населення краю. Ці дії членів УРП мали на меті перехоплення лідерства в західноукраїнському політичному русі. Зміцненню позицій УРП сприяло її об'єднання з волинською групою УПСР в єдину Українську соціалістично-радикальну партію, яка продовжила самостійницькі традиції УРП.

Першою досить вагомою справою УСРП стала участь її діячів у виборах до органів місцевого самоврядування, які відбулися у червні 1927 р. Оскільки громадське самоврядування в Галичині мало давні традиції, то цілком закономірним є те, що соціалісти-радикали цим виборам надавали великого значення. У постанові Головної Управи партії від 7 травня 1927 р. активна передвиборна кампанія мотивувалась наступним чином: “Мусит усіма силами український працюючий народ використати розписані громадські вибори для того, аби остаточно покласти кінець безправствам та руїнству комісарської диктатури по громадах” [44, 2]. Для досягнення поставлених завдань члени УСРП провели чимало віч. 26 квітня 1927 р. в Монастирці (повіт Самбір) відбулося віче в справі громадського самоврядування за участю 500 осіб, на якому М. Стахів реферував про значення самоврядування в контексті суспільно-політичного розвитку, а М. Рогуцький вказав на головні методи організованої боротьби за волю громад. Аналогічні віча відбулися в Станіславі, Косові (8 травня), в Тижневі, в Тязеві (15 травня), в Чижикові (19 травня) та інших населених пунктах [39, 2-3].

За весь період передвиборної кампанії радикалам вдалося провести значну роботу, яка сприяла підвищенню рівня національно-державницької та політичної свідомості населення західноукраїнських земель.

І навіть не зважаючи на те, що в партії протягом 1926-1927 рр. існувала опозиційна радянофільська група під проводом К. Трильовського, УСРП і надалі у своїй діяльності відстоювала постулати самостійницької платформи.

У 1928-1930 рр. основна увага соціалістів-радикалів була зосереджена на парламентській діяльності. Передвиборні кампанії проходили за надзвичайно складних умов, що, в свою чергу, висувало на передній план питання консолідації національних сил. Радикали усвідомлювали потребу досягнення злагоди між партіями національно-державницького

напряму. Зокрема, Л. Бачинський ще 25 березня 1919 р. на засіданні УНРади заявив: “Наші хиби: брак організації та кружковість. Нема партій, яка мала б більшість за собою, тому конче потрібна кооперація партій в державному будівництві” [62, 3].

Однак протиборство та складність соціально-політичної ситуації, вихід з якої кожна партія бачила по-своєму, перешкоджали їх об’єднанню. Переговори соціалістів-радикалів та націонал-демократів у листопаді-грудні 1927 р. були зірвані.

Одночасно соціалісти-радикали робили спроби створити блок лівих сил. Постанова Головної Управи УСРП від 26 листопада 1927 р. відзначала наступне: партія візьме участь у виборах спільно з тими українськими соціалістичними і демократичними групами, які погоджуються з самостійницькою платформою соціалістично-радикальної партії [68, 26]. Члени УСРП провели переговори з Українською партією праці, однак до об’єднання не дійшло. І лише з соціалістичною групою «Вперед» (праве крило колишньої УСДП, що гуртувалося навколо газети «Вперед»), групою безпартійних з Перемишля на чолі з В. Зубрицьким та групою волинян під проводом І. Власовського вдалось сформувати виборчий список №22 – “Виборчий блок українських соціалістичних селянських і робітничих партій”. Польська влада активно проводила кампанію, спрямовану на істотне послаблення українського парламентського представництва, не гребуючи при цьому навіть арештами. Серед арештованих опинились такі відомі партійні діячі УСРП, як С. Жук, О. Навроцький, М. Стахів та М. Матчак. Вибори до сейму відбулися 4, а до сенату – 11 березня 1928 р. Згідно з даними польської офіційної статистики в округах Галичини – № 48-55 на користь поляків, було подано 815 тис. голосів, в той час, коли українці одержали 922 тис. голосів (280 тис. голосів віддано на користь УСРП). На виборах 1928 р. соціалісти-радикали отримали друге місце з-поміж українських політичних партій. До сейму від УСРП увійшло десять послів, з яких: сім – членів партії (Л. Бачинський (Станіслав), О. Когут (Станіслав), Д. Ладику (Тернопіль), М. Рогоцький (Самбір), П. Шекерик-Доників (Станіслав), К. Стефанів (Станіслав), С. Жук (Кременець) та два – безпартійні: І. Власовський і В. Зубрицький [72, 55-62]. Варто відзначити те, що посла Ладику було обрано секретарем сейму.

На переговорах (17 й 24 березня 1928 р.) та нараді соціалістів-радикалів і націонал-демократів (26 березня) було запропоновано три шляхи спільної роботи на сеймовому терені: 1) утворення спільного клубу; 2) спілка двох клубів із збереженням автономії кожного з них; 3) порозуміння при виборах президії сейму, сенату, голів парламентських комісій. УСРП погодилась тільки на третій варіант [70, 200]. Щодо сенату, то І. Макух увійшов до спільного клубу націонал-демократів та білорусів.

З цього часу парламентська діяльність стала основною формою політичної боротьби легальних українських партій. І хоча члени УСРП, на відміну від націонал-демократів, не надто абсолютизували її, вони одра-

зу ж приступили до виконання своїх парламентських обов'язків. Уже 27 березня 1928 р. відбулося відкриття сейму, на якому представники УСРП провели акцію протесту проти окупаційних методів польської влади. Під час промови Ю. Пілсудського, голова УСРП Л. Бачинський заявив: “Проч з виборчими насильствами і шахрайствами! Випустити політичних в'язнів!”. Не менш рішуче прозвучав й виступ 30 березня 1928 р. іншого представника УСРП Д. Ладики: “Український працюючий народ прагнучи до повної рівноправності з іншими націями цивілізованого культурного світу, буде невпинно боротися за цілковите усунення панування над ним колоніальних центрів – шляхетсько-буржуазних Бухареста, Праги й Варшави та державно-капіталістичної Москви – і за створення соборної самостійної ні від кого незалежної Української Соціалістичної Республіки” [41, 122].

Зважаючи на демократичний характер своєї політичної організації, члени УСРП визнавали право кожної нації на самовизначення. 30 травня 1928 р., критикуючи у своєму виступі на засіданні сейму політику уряду, С. Жук, в той же час, заявив про те, що “український працюючий люд є готовий кожної хвилини до встановлення спокійного співжиття зі своїми сусідами, але тільки тоді, коли і народові українському буде вповні забезпечено право на самовизначення. З того права український народ ніколи не зрезигнує” [71, 409]. Аналогічну думку висловив і представник УСРП К. Стефанів. Виступаючи 31 січня 1929 р. на 42-му засіданні сейму він відзначив: “Ми, українські соціалісти-радикали визнаємо право кожного народу на самостійність, у тому числі і польського, але на його етнографічних землях. Будучи переконані, що повне національне і соціальне визволення досягнути зможемо тільки у своїй власній державі, не дозволимо нікому те право знищити” [73, 32-34].

Члени УСРП активно працювали у таких сеймових комісіях: бюджетній, конституційній, охорони праці, відбудови краю, правничій, промислу та торгівлі, суспільної опіки, реформи рільничої, робіт публічних, земельної та військової, що дало змогу хоча б частково впливати на вирішення окремих питань. Але цілком зрозуміло, що їх діяльність всіяко обмежувалась польськими послами та сенаторами [65, 567].

Тактика УСРП в напрямку здобуття основних соціальних і національних прав українського народу постійно знаходила підтримку з боку їх Головної Управи, адже, у своїй парламентській діяльності соціалісти-радикали дотримувались основних позицій партії з того чи іншого питання.

Головна мета політичної діяльності членів УСРП (соціальне та національне визволення українського народу) продовжувала й надалі залишатись незмінною, що було відзначено учасниками XXXI партійного з'їзду (проходив 2-3 лютого 1929 р. у Львові). Окрім суто організаційних питань, його делегати (211 осіб) обговорили також і питання, пов'язані із відношення до інших українських політичних партій. Вони закликали всі соціалістичні сили, які дотримуються аналогічних політичних позицій до тісної співпраці. Щодо взаємин з УХО та УНДО,

члени УСРП заявляли про те, що така взаємодія “крім мотивів національно-політичних, є неможлива”. Соціалістично-радикальні парламентарі у своїх виступах постійно заперечували права Польщі на Західну Україну і підтверджували цілісність останньої з рештою українських земель. 8 лютого 1930 р. у дискусії над державним бюджетом посол Д. Ладика торкнувся проблеми єдності українських земель: “Стверджую рішучо, що нема Українців ріжних категорій – нема Українців концепції Юзефських, нема Українців концепцій Сталінових, концепції румунської і чеської, а є Українці, як суцільний, великий, 42-мільоновий народ..., на Волині, Холмщині, Підляшші, Поліссі є наші браття, такі самі, як ми Українці, котрі стремлять до цієї самої мети і котрі хочуть жити своїм власним життям...” [45, 2].

За період 1928-1930 рр. діячі УСРП подали 116 запитів та 19 внесень [66, 71]. Загалом, парламентські виступи соціалістів-радикалів мали на меті довести до відома світової громадськості стійкість та безкомпромісність українського населення у його прагненні здобуття незалежної, соборної, демократичної, соціальної Української держави з верховенством права.

Однак вже 30 серпня 1930 р. маршал Пілсудський достроково розпустив сейм. Вибори до нового сейму проходили в умовах широкомасштабної акції “пацифікації” (умиротворення) приблизно 800 сіл 16 повітів Галичини, спрямованої на нищення культурно-освітніх осередків, господарський установ та приватного майна українців. Масового характеру набули арешти провідних українських політичних діячів. М. Стахів так прокоментував хід виборчої кампанії: “Через цілий передвиборчий час, в якому по праву має бути повна свобода агітації і передвиборчих зборів, панувала дійсно свобода але не для нас. ... військові маневри на території трьох східно-галицьких воєводств і поліцейні пацифікаційні відділи вистарчать для того, щоби усвідомити собі всю надзвичайність цих виборів” [56. с.2]. Це підтверджувало досить поширену в той час серед української громадськості думку про те, що проведення пацифікації мало на меті зірвати передвиборну кампанію українських партій.

Соціалісти-радикали розглядали передвиборну кампанію як один із найважливіших засобів політично-національної та соціальної боротьби. А тому 1 вересня 1930 р. відбулося засідання Головного Секретаріату УСРП на якому було прийнято ряд постанов: скликати повітові конференції та вибрати “Повітові виборчі комітети УСРП”; постаратися щоб у кожній “місцевій громаді був такий комітет; організувати передвиборні віча і т.д.

Зважаючи на складну ситуацію, партійні діячі усвідомили незапечеченість того факту, що “для оборони основного життєвого права народу не вистарчають у тих виборчих відносинах сили окремої політичної організації, але треба творити загальний український блок” [36, 2].

Саме тому вже 25 вересня 1930 р. було оприлюднено звернення Головної Управи УСРП, ЦК УНДО та ЦК УСДП “Український Народе” в якому відзначалося наступне: “В обличчі важких подій..., три найста-

рші українські політичні партії: УСРП, УНДО і УСДП та білоруські політичні партії створили оден великий український ті білоруський Виборчий Блок” [35, 1].

Вперше після 1923 р. соціалісти-радикали вдалися до співпраці з націонал-демократами перекресливши тим самим свою програмову вимогу від лютого 1925 р., яка виключала можливість співпраці з “буржуазними” партіями. Утворення спільного із УНДО передвиборного блоку стало результатом впровадження в життя ідей так званого “Здорового компромісу”, який соціалісти-радикали розуміли наступним чином: “Здоровий компроміс не якісний, а тільки кількісний. Він не зрікається своїх поглядів і не затаює їх. Він тільки годиться з другими на акцію, в котрій переводиться частина кількості його постулятив” [33, 6]. Члени УСРП спільно з націонал-демократами провадили передвиборні зібрання в повітах Львівського, Станіславського та Тернопільського воєводств, демонструючи, цим самим, передвиборне об’єднання.

До новообраного сейму за списком № 11 (виборчий блок УСРП, УНДО, УСДП, Білорусько-християнської демократії та Білоруського селянського союзу) вдалось пройти тром представникам від соціалістів-радикалів (М. Вахнюк. Д. Лалика. М. Матчак), які створили тут окреме представництво – «Клуб українських соціалістів-радикалів», а до сенату було обрано І. Макуха.

Свою діяльність послали та сенатор УСРП розпочали з протестів проти пацифікації. Першим у сеймі з різкою критикою та протестами проти пацифікації 1 січня 1931 р. на засіданні бюджетної комісії виступив М. Матчак. зазначивши про те, що поляками “стягано масові контрибуції, нищено майно, змушувано людей до підписування просьб на розв’язування українських організацій і кооператив” [55, 3]. 28 січня справу пацифікації на засіданні адміністративної комісії сенату порушив сенатор І. Макух [46, 4]. Впродовж 25-28 вересня 1930 р. ЦК УНДО в особі Д. Левицького та Л. Макарушки, Головна Управа УСРП, представлена І. Макухом та М. Стахівим, а також ЦК УСДП (Л. Ганкевич, І. Квасниця) підписали спільний комунікат, в якому відмежувались від дій УВО та засудили їх. Водночас вони протестували проти застосування польським урядом принципу колективної поруки, адже “українське громадянство не може нести збірної відповідальності за вчинки, виконувани таємними конспіративними організаціями чи окремими особами” [53, 1].

Вагомий резонанс у суспільстві викликали й виступи І. Макуха 3 березня 1932 р. на засіданнях сейму та сенату. Промовець, зокрема, стверджував, що діяльність всіх урядів відновленої Польщі була спрямована на припинення розвитку українського народу, адже “нищення української культури і українського народнього господарства давали польським політикам надії на опанування українських земель через польську меншість, бо така меншість може панувати над більшістю тоді, коли національна більшість є темною і зубожілою” [47, 2]. Інший діяч УСРП Б. Білінський у своїй промові 4 лютого 1933 р. на сеймовому

засіданні заявив: “В відношенні до українського народу польська державна адміністрація не приноровлює жодного закону, а виключно кермується самоволею. На наших землях панує виключно диктатура постерункових” [34, 7].

30 грудня 1932 р. у Львові проходив XXXII конгрес УСРП. Соціалісти-радикали були добре проінформовані про складну ситуацію на Наддніпрянщині, тому вони й закликали “всюди при будь-якій можливості наступати на комуністичну або сельробмоскофільську пропаганду” з метою “збереження самостійності українського життя на західноукраїнських землях на всіх ділянках і у всіх його проявах”. Члени УСРП рішуче виступали проти терору на Радянській Україні. Відповідні резолюції було ухвалено на засіданні Головної Управи партії 24 червня 1933 р.

Діячі УСРП І. Макух, М. Стахів спільно з представниками УСДП Л. Ганкевичем, І. Квасницею та Закордонної Делегації Української соціал-демократичної робітничої партії І. Мазепою, П. Феденком підписали відозву до міжнародних соціалістичних організацій, у якій звинуватили радянське керівництво в його прагненні знищити український народ, адже “одинокую й очевидною причиною голоду на Радянській Україні є безоглядний економічний визиск українського народу большевицькою диктатурою, яка вважає Україну за свою колонію... Навіть ілюзорична самостійність України сьогодні не існує”. Наприкінці заяви було відзначено: “Ми, українські соціалісти, протестуємо перед цілим культурним світом проти варварського винищування українського трудового народу большевицькою диктатурою, проти топтання тих прав, які цей народ шляхом довгої революційної боротьби собі виборов, протестуємо проти розстрілів, протестуємо проти арештовань і знущань, жадаємо негайної амністії для політичних в’язнів” [42, С.7]. На місцевому рівні УСРП також активно протестували проти комуністичного режиму на Великій Україні. Протести проти радянської влади на Україні члени УСРП висловлювали й на засіданнях польського парламенту: 3 листопада 1933 р. посол Д. Ладика у своїй промові зазначив, що “імперіалістична політика Москви спрямована на винищення народу українського” [69, 795].

Загострення внутрішньополітичної та міжнародної ситуації (політика Польщі на західноукраїнських землях, діяльність більшовиків в Наддніпрянській Україні, прихід до влади А. Гітлера в Німеччині) знову висунуло потребу консолідації політичних сил.

Першою спробою досягнення тривалого порозуміння української спільноти в цей час стала ідея скликання Всеукраїнського Національного Конгресу (далі – ВНК), що мав базуватися на основі трьох принципів: соборність, суверенітет та узгоджена діяльність політичних партій. Влітку 1934 р. у Львові було утворено Тимчасовий ініціативний комітет до якого увійшли Д. Левицький (УНДО), М. Стахів (УСРП), О. Назарук (УНО). Після довгих дискусій комітет підготував політичну платформу, відповідно до якої участь у Конгресі мали б взяти тільки ті організації, які будуть боротися за відновлення соборної Української держави, визнаватимуть повну суверенність народу щодо вибору конституційного

ладу, а також погоджуватимуть свою політику з іншими членами ВНК [2, 56].

Перша підготовча нарада-конференція із скликання ВНК відбулася 24-28 грудня 1934 р. за участю представників УНДО, УНО, УСДП, Української радикально-демократичної партії, Української соціал-демократичної робітничої партії (далі – УСДРП) УПСР та УСРП. Від соціалістично-радикальної партії в ній взяли участь О. Навроцький, М. Матчак, М. Стахів та М. Вахнюк [9, 201]. Було затверджено політичну платформу Національного Конгресу, яка проголошувала прагнення українського народу до повного відновлення власної держави.

29-30 грудня 1934 р. дві західноукраїнські політичні партії УСРПД та УСДП спільно з еміграційними УСДРП і УПСР утворили Український соціалістичний блок “як перший етап повного об’єднання українського соціалістичного руху” [20, 2]. Провідну роль у блоці відіграла УСРП, яка на той час уже стала найчисельнішою політичною організацією на Західній Україні (на закінчення 1934 р. партія нараховувала понад 20 тисяч членів в той час, як УНДО – приблизно 10 тисяч). Одночасно, учасники Клубу українських соціалістів-радикалів проводили активну роботу в польському парламенті та сенаті: 14 лютого 1935 р. І. Макух у своєму виступі критично зауважив, що цілу тогочасну політику щодо українців опанувала “вшехпольська ідеологія”, що взагалі не мала наміру визнати існування українців, а для цього вона прагнула поділи український народ на цілий ряд окремих племен, які потім мають політично і культурно розплистися в польському морі. Однак, на думку голови УСРП, “...коли українська нація раз пробудилася до відродженого свідомого життя, то вона вже не відречеться від ідеалу кожної свідомої себе нації” [11, 3].

Процес консолідації сил, підготовки ВНК був перекреслений утодовською акцією УНДО та участю УНДО і УНО у вересневих виборах 1935 р. Голова УСРП І. Макух зазначив, що “провід УНДО, зробивши з поляками угоду, дав, у суті речі, згоду на регіоналізм і тим не тільки спаралізував дотеперішню нашу боротьбу за соборництво українських земель, але й сильно ослабив наш внутрішній самостійницький фронт” [63, 71].

УСРП, як і фронт Національної Єдності (далі – ФНЄ) та Організація Українських Націоналістів, відкрито заявила про свою відмову брати участь у виборах. Бойкот парламентських виборів 1935 р. соціалістично-радикали пояснювали новою виборчою ординацією, яка, як зазначав І. Макух, вже остаточно “...заперечувала таємність, рівність, загальність та безпосередність виборів, засади передбачені Конституцією” [6, 2].

Зважаючи на складність ситуації, коли “політика унівського проводу розбила перші початки консолідації, ударемнила підготовчу працю до скликання Українського Національного конгресу, розбила співпрацю у всенародних установах” (це було відзначено в постановах XXXIII Крайового конгресу від 25 грудня 1937 р.), соціалісти-радикали і за таких умов на перший план висунули інтереси українського народу [21, 2-

3]. М. Стахів, спільно з Д. Паліївим (ФНС), В. Старосольським (УСДП), О Назаруком (УНО), М. Рудницькою (“Дружина княгині Ольги”, колишній Союз українок) та Д. Левицьким і В. Кузьмовичем (опозиція в УНДО), став членом Українського Координаційного Комітету, створеного у Львові 6 грудня 1937 р. Цей комітет, як зазначав І. Макух, мав на меті “показати політичним чинникам Польщі, що “нормалізація“ має за собою малу групу без значення в Українському суспільстві” [31, 470].

Найвагомішим наслідком діяльності Українського Координаційного Комітету стало пресове порозуміння, яке І. Кедрин назвав “малою консолідацією”, що було досягнуте 18 квітня 1938 р. на спільній нараді 13 українських суспільно-політичних пресових органів й передбачало припинення взаємного поборювання, обмін взаємними поглядами, лояльна пресова полеміка та концентрація уваги виключно на загальнонаціональних проблемах.

Загалом аж до вибуху II світової війни головним пріоритетом своєї діяльності члени УСРП визначали боротьбу за реалізацію своєї національно-державницької програми, що передбачала досягнення національного і соціального визволення українського народу, адже “обі ідеї – національна і соціальна – це є діти новітньої демократичної думки і одна другу підпирають, а зовсім собі не шкодять” (18, 27].

Отже, державотворча діяльність членів УРП-УСРП була спрямована на реалізацію (дотримуючись при цьому виключно правових норм) свого політичного ідеалу – побудова самостійної, соборної Української держави з республіканською формою правління. Основна увага партійних діячів впродовж міжвоєнного періоду стало прагнення реалізувати основні постулати української національно-державної ідеї. В цьому контексті варто відзначити активну участь радикалів у державотворчих процесах ЗУНР–ЗОУНР (процес формування владних структур, поборницька акція 1919 р. і т.д.). В умовах польського окупаційного режиму суспільно-політична діяльність УРП–УСРП була зосереджена, головним чином, на проведенні активних передвиборних кампаній, роботі у вищих органах влади Польщі та консолідаційних процесах українських національно-державницьких сил.

Література

1. Арсенич П. Засновник “Січі” К. Трильовський: (До 100-річчя створення спортивно-пожежного товариства “Січ” у с. Заваллі). – Івано-Франківськ: Лілея, 2000. – 76 с.
2. Васюта І. Національно-визвольний рух у Західній Україні (1918-1939 рр.) // Укр. іст. журн. – 2001. – №6. – С. 35-64.
3. Великий спомин // Громадський голос. – 1930. – 25 січня. – Ч.4. – С. 2.
4. Великий В. Дмитро Вітовський (1887-1919): Документальний нарис / В. Великий, Б. Гаврилів. – Івано-Франківськ, 1996. – 75 с.
5. Вихор Д.Д. Вітовський – провідник Листопадового чину / Слово народу. – 2001. – 3 листопада. – С. 4.
6. Віримо, що змагання дасть народові волю! // Громадський голос. – 1935. – 13 липня. – Ч. 26. – С. 2.

7. Ганкевич Л. Заприсяження першого уряду ЗУНР у Львові // Вісті комбатанта. – 1961. – №4. – С. 9-12.
8. Герої України: Дмитро Вітовський // Поклик. – 1997. – №5-6. – С. 3.
9. Демчишак Р. До питання політичної консолідації національного руху Західної України 1934-1939 рр. // Молода нація. – 1996. – №7. – С. 200-212.
10. До сучасного становища нації // Громадський голос. – 1922. – 9 грудня. – С. 1.
11. З нарад сенатських комісій // Громадський голос. – 1935. – 23 лютого. – Ч.7. – С. 3.
12. Заклинський М. Дмитро Вітовський. – Нью-Йорк: Червона Калина. – 1967. – 128 с.
13. Збірник законів (розпорядків) та обіжників проголошених Державним Секретаріатом Західно-Української Народної Республіки. – Станіславів, 1918. – 24 с.
14. Звіт з партійного з'їзду УРП // Громадський голос. – 1923. – 21 квітня. – С. 3.
15. Звіт і резолюція зі з'їзду УРП // Громадський голос. – 1925. – 14 лютого. – С. 1-2.
16. Земля і воля // Народ. – 1919. – 2 березня. – Ч. 2. – С. 1.
17. Карпенко О. Листопадава 1918 р. національно-демократична революція на західноукраїнських землях // Укр. іст. журн. – 1993. – №1. – С. 16-29.
18. Коберський К., Левинський В. Національна ідея. Звідки вона взялася і до чого змагає. – Львів: Накладом “Самоосвіти”, 1937. – 33 с.
19. Комунікат Української Національної Ради // Українське слово. – 1918. – 29 жовтня. – Ч.248. – С. 1.
20. Консолідація народоправних сил. Утворення Українського Соціалістичного Бльоку // Громадський голос. – 1935. – 19 січня. – Ч.21. 51. – С. 2.
21. Краєвий Конгрес УСРП // Громадський голос. – 1937. – 31 грудня. – Ч.51. – С. 2-3.
22. Крушельницький А. Велика хвиля (До дискусії “в дванадцятю години”) Народ. – 1919. – 18 травня. – Ч.27. – С. 1-2.
23. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – 200 с.
24. Кугутяк М. Українська націонал-демократія (1918-1929). Т.1. – Київ – Івано-Франківськ: Плай, 2002. – 536 с.
25. Кугутяк М. Українська націонал-демократія (1918-1939). Т.2. – Київ – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – 704 с.
26. Кульчійський С. Західно-Українська Народна Республіка // Вісті комбатанта. – 1998. – №5-6. – С. 84-89.
27. Кучабський В. Вага і завдання Західно-української Держави серед сил Східної Європи на переломі 1918-1919 року // Дзвони. – 1932. – С. 193-204.
28. Левицький К. Великий зрив. – Нью-Йорк: В-во Чарторийських, 1968. – 152 с.
29. Лисий В. Виборчий закон // Народ. – 1919. – 25 квітня. – Ч.10. – С.3.
30. Лозинський М. З Новим роком 1924. Теперішній стан будови Української Держави і задачі західно-українських земель. – Женева, 1924. – 75 с.
31. Макух І. На народній службі. – Детройт, 1960. – 565 с.
32. Метаюрідична єдність з Наддніпрянщиною // Народ. – 1919. – 1 мая. – Ч.13. – С. 2-3.
33. Миколаєвич М. Юрба, стадо, чи суспільство? // Живе слово. – 1939. – №2. – С. 1-8.

34. На західноукраїнських землях... (Промова тов. Б.Білинського на повнім засіданні польського сейму) // Громадський голос. – 1933. – 18 лютого. – Ч.7. – С. 2.
35. Народ Український! // Діло. – 1930 – 2 жовтня. – Ч.218. – С.1.
36. Наше становище // Громадський голос. – 1930. – 25 жовитня. – Ч.42. – С. 2.
37. Нова сила на Сході // Народ. – 1919 – 9 мая. – Ч.19. – С. 3.
38. Окружний міжпартійний з'їзд в Станиславові // Новий час. – 1924. – 24 лютого. – Ч.14. – С. 9.
39. Організаційний рух // Громадський голос. – 1927. – 21 травня. – С. 2-3.
40. Переняте власти Галицькій Україні в руки Української Національної Ради // Станіславський Голос. Урядова часопись Повітової Української Національної Ради. – 1918. – 5 падолиста. – Ч.1. – С. 2.
41. Політична історія України. XX століття: У 6 т. / Редкол.: І.Ф. Курас (голова) та ін.. – К.: Генеза, 2002-2003. – Т.5: Українці за межами УРСР (1918-1940). Керівник тому В.Н.Трощанський. – К., 2003. – 720 с.
42. Політичні вісти // Нова Зоря. – 1935. – 28 лютого. – Ч.15. – С. 7.
43. Поспорітак В. Хто полічить, хто поверне наші втрати? // В.Поспорітак // Прапор перемоги. – 1990. – 7 квітня. – С. 5.
44. Постанова Головної Управи УСРР в справі громадського самоврядування // Громадський голос. – 1927. – 14 травня. – С. 2.
45. Промова посла Д. Ладики в польському соймі дня 8 лютого 1930р. // Громадський голос. – 1930. – 15 березня. – Ч.11. – С. 2.
46. Промова членів УСРП репрезентації // Громадський голос. – 1931. – 7 лютого. – Ч.5. – С. 1-4.
47. Ріжними способами до одної цілі // Громадський голос. – 1932. – 19 березня. – Ч.11. – С. 2.
48. Ріпецький С. Листопад 1918 року. – Нью-Йорк – Детройт, 1961. – 50 с.
49. Розпорядок Державного Секретаріату внутрішніх справ з дня 22 цвітня про поборювання хабарництва // Вісник державних законів і розпорядків ЗОУНР. Випуск 8. – 1919. – 30 цвітня. – С. 63.
50. Розпорядок Державного Секретаріату внутрішніх справ з дня 22 цвітня про поборювання хабарництва // Република. – 1919. – 25 цвітня. – Ч.70. – С. 1.
51. Розпорядок Ради Державних Секретарів // Република. – 1919. – 21 лютого. – Ч.17. – С. 1.
52. Слободич О. Історія Галичини в рр. 1918-1919. Нарис історії української революції 1917-1920 рр. – Львів, 1935. – 40 с.
53. Солідарний голос політичних партій про події в краю. Комунікат // Діло. – 1930. – 1 жовтня. – Ч. 217. – С. 1.
54. Сорока М. Левко Бачинський – віце-президент ЗУНР // Галицька Брама. – 1996. – №18. – С.11.
55. Справа пацифікації в соймі. Промова т. Матчака // Громадський голос. – 1931. – 17 січня. – Ч.2. – С. 3.
56. Стахів М. Незломність трудового народу // Громадський голос. – 1930. – 29 листопада. – Ч.46. – С. 2.
57. Тимцюрак В. Причинки до життепису полковника Д. Вітовського, колишній сотник УГА (Виймки із споминів 83-літнього співучасника подій із 1918-1919 років) // Вісті комбатанта. – 1972. – №5-6. – С.21-32.
58. Тищик Б. У вогні галичани будували державу // Дзвін. – 1994. – №11-12. – С. 114-117.
59. Тому шість літ // Громадський голос. – 1929. – 16 березня. – Ч.11. – С. 2.

60. Треф'як Я. Листопадовий зрив. Постаті // Галичина. – 1993. – 30 жовтня. – С. 3.
61. Українська суспільно-політична думка в ХХ столітті. Документи і матеріали. В 3-х томах // Упор. Гунчак Т., Сольчаник Р. – Мюнхен, 1983. – Т.2. – 430 с.
62. УНРада Засідання 25 марта // Република. – 1919. – 28 марта. – Ч.47. – С. 3.
63. Хруслов Б. Політика УНДО напередодні другої світової війни (1937-1939 рр.) // 1939 рік в історичній долі України і українців. Матеріали Міжнародної наукової конференції 23-24 вересня 1999 р. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001. – С. 71-73.
64. Ярош Я. Тернистий шлях... // Край. – 1997. – 1 листопада. – С. 3.
65. Felinski M. Ukraincy w Iztawodawczych Polski Odrodzonej // Sprawy narodowosciowe. – 1931. – №6. – S. 566-600.
66. Felinski M. Ukraincy w Polski Odrodzonej. – Warszawa, 1931. – 142 s.
67. Gluzinski Tadeusz. Sprawa ukraińska. Warszawa, 1936. – 128 s.
68. Mniejszosci narodowe w wyborach do sejmu I senatu w r. 1928. Warszawa Wydawnictwo Ministerstwa Spraw Wewnetsznych, 1928. – 329 s.
69. Przemowienie posla D.Ladyky 3 listopada 1933 r. // Wszystkie stronnietwa. Tygodnik Warszawa, 1933. – 16 listopada. – S. 795-796.
70. Ukrainej // Sprawy narodowosciowe. – 1928. – №2. – S. 200.
71. Ukrainej // Sprawy narodowosciowe. – 1928. – №3. – S. 409.
72. Ukrainej. Akcja wyborcza // Sprawy narodowosciowe. – 1928. – №1. – S. 55-62.
73. Zycie polityczne // Sprawozdanie z zycia mniejszosci narodowych za styczen, luty i marzec 1929 r. – Warszawa, 1929. – S. 32-36.

Стаття надійшла до редакційної колегії 20.10.2011р.

Рекомендовано до друку докт. іст. наук професором Кугутяком М.В.

STATE-CREATIVE ACTIVITY OF UKRAINIAN RADICAL PARTY

M. B. Mischuk

*PreCarpathian National University named Vasyl Stefanyk;
76000, Ivano-Frankivs'k, st. Shevchenko, 57;
ph. +380 (342) 59-61-46; e-mail: marjana010980@rambler.ru*

The article is devoted to the research the Ukraine Radical Party – Ukrainian Social-Radical Party one of most active in political respect parties' in the social-political life of the Western Ukrainian land during the struggle of the Ukrainian people for winning sovereignty and independence in the 1918-1939 year. It is shown, that radical forces made a political life in the region more active and that all this time they defend the main aim of the nation which was the creation of the Ukrainian sovereign state.

Key words: party, political life, radical forces.